

1865-1936

CONSTANTIN
STERE

SCRIERI

PUBLICISTICĂ SOCIAL-POLITICĂ

Volumul 1
(1893 -1907)

Ediție de Victor DURNEA

de soiul acesta sunt necesare și au vîntul pentru ele, pînă cînd interesele claselor ce ele reprezintă vor triumfa.

Dar și ele cad în păcatul partidelor reacționare, căci nu se mulțumesc ca să facă să triumfe dreptatea pentru cei nemulțumiți, ci, în același timp, caută să știrbească și să micșoreze dreptatea pentru adversari, chiar în puțina dreptate care o iau.

Acest lucru nu trebuie să fie.

Să dau un exemplu: d. Sterea de la Iași face în «Viața românească» în momentele de față doctrina poporanismului. Desigur că este o formulă mai largă decît cea a socialismului.

Pe mine mă interesează în asemenea studii, puțin, ba aș putea zice deloc, actualitatea și politica actuală. De aceea nu mă întreb dacă d. Sterea, membru în Partidul Liberal, simțește nevoia unei nouă doctrine, acea a poporanismului, pe cînd vechea doctrină a liberalismului ar trebui să-i fie suficientă. Nu știu cum se face, dar parcă am impresia că d. Sterea nu se mulțumește cu formula liberalismului și că ar voi să o înlocuiască cu acea a poporanismului.

Dar această chestie o las ca d. Sterea s-o dezbată cu liberalii.

Un lucru mă interesează în articolele acestea: poporanismul va avea acea înălțime de vederi, ca să respecte și drepturile claselor superioare ale masei poporului? Se va mărgini el a pune alături cu drepturile deja cîștigate a celorlalte clase și drepturile pe care masa poporului le are și sunt nesocotite? Căuta-va poporanismul, într-o sinteză supremă, să armonizeze toate interesele și drepturile claselor sociale, sau va fi un partid de luptă în favoarea poporului și de apăsare în contra proprietarilor și detentorilor actuali de drepturi politice?

Din contra, în cazul al doilea este un instrument de luptă actuală ca toate instrumentele, este un partid combativ folositor pentru țărănime, dar atîta.”

b) „Dezinteresul”, mărturisit de G. Panu, pentru „actualitate și politica actuală”, inclusiv pentru „politica” partidului din care face parte, ar fi real, dacă se are în vedere că peste câteva luni se pune problema numirii lui în calitate de consilier la Banca Națională, ceea ce implică depunerea mandatului de deputat și ieșirea din Partidul Liberal. Însă chiar articolul său poate fi interpretat în sens contrar, în măsura care semnaleză liberalilor că un coleg „nu se [mai] mulțumește cu formula liberalismului și ar voi s-o înlocuiască cu aceea a poporanismului” (în ultimă instanță să scindeze partidul ori să fondeze unul nou, independent).

La problema ridicată, fie și pe o cale piezișă, C. Stere nu răspunde, invocând tot lipsa de interes a unei chestiuni „practice”.

DISCUȚIILE DIN CAMERĂ

În „Viața românească”, an. II, nr. 12, decembrie 1907, vol. VII, p. 449–455; la „Cronica internă”, semnată C. Stere.

Text inclus în volumele: C. Stere, *În viață, în literatură*, p. 458–466; C. Stere, *Publicistică*, p. 248–256.

a) Mihai G. Cantacuzino, fiul lui G.Gr. Cantacuzino, „Nababul”; în 1905–1907 fusese primar al Capitalei.

b) Jubileul de 40 de ani de domnie a Regelui Carol I, sărbătorit în cursul anului 1906, marcat și de Expoziția Națională, deschisă timp de peste trei luni.

c) Bătrânul junimist încercase să întemeieze un partid (sau o ligă) a proprietarilor, clamând amestecul executivului în încheierea „tocmelilor agricole”, încalcînd astfel „jocul natural al forțelor economice”.

d) Aluzie la „manifestul guvernului în numele Regelui” din 15 martie 1907, prin care se promiteau reforme care să îmbunătățească situația țaranului.

CUPRINS

C. Stere publicist politic (<i>Victor Durnea</i>)	5
Cronologie (<i>V.D.</i>)	38
Notă asupra ediției (<i>V.D.</i>)	50
O sinucidere	52
Socialiștii și mișcarea națională	56
Răspuns d-lor V. Stupu și Doniroff (În chestia mișcării cultural-naționale)	64
Socialismul și naționalismul	72
Naționalismul și socialismul	75
Basarabia	77
Rolul magistratului în alegeri (Cazul de la Huși din punctul de vedere juridic)	78
Non decet!	82
Lupta între partide și educația politică	83
„Un guvern tare și popular”	85
Opinia publică și justiția	87
O manifestație semnificativă	89
Liberali și socialiști	90
Încă o dată	93
Interviu cu dl Stere	95
Un ajutor de primar socialist. Interviu cu d. C. Stere	96
Conservatorii, radicalii și răscoalele. O scrisoare a d-lui C. Stere	99
Teorii și fapte	101
O scrisoare deschisă d-lui P.Th. Missir	104
Răspunsul d-lui P.Th. Missir	107
A doua?	109
Comuna rurală	109
D-nul P. Missir și alegerea de la Iași... ..	112
Contenciosul administrativ	114
Raze de speranță	139
Spre cultură românească în Basarabia	140
Cestiunea Basarabiei	142
Zemstva Basarabiei	144
Basarabia	145

Scrisoare din Basarabia [I]	147
Scrisoare din Basarabia [II]	149
Scrisoare din Basarabia [III]	153
Scrisoare din Basarabia [IV]	156
Scrisoare din Basarabia [V]	160
Scrisoare din Basarabia [VI]	162
Din Basarabia [I]	164
Din Basarabia [II]	168
Din Basarabia [III]	169
Din Basarabia [IV]	171
Din Basarabia [V]	173
[T. Porucic și mișcarea națională din Basarabia]	175
Urmările războiului ruso-japonez. Revoluția din Rusia	177
Din Basarabia [A]	183
Din trecutul Basarabiei	189
„Basarabia”	197
Din Basarabia [B]	199
Din Basarabia [C]. Românii și chestia agrară	203
Din Basarabia [D]	209
Din Basarabia [E]	213
„Foametea constantă” și chestia agrară	214
„Reforma morală” și reforma electorală	221
„Statele Unite ale Marii Austrii”	228
Organizația locală	233
D. N. Iorga și „V.r.”	242
Fischerland	245
Țară de latifundii	251
Piemont românesc?	264
Noi ziare românești în Basarabia	279
D. N. Iorga și „jidano-ruși”	280
Rectificările d-lui N. Iorga	283
Formarea latifundiilor	285
Instigatori?	294
Cauzele mișcărilor agrare	296
După răscoale	299
Momentul	301
Amnistia	304
„Viitorul social”... al României...	308
D. Panu și „Viața românească”, față de socialiști	312
D. Panu și „Viața românească”	315
Discuțiile din Cameră	318
NOTE ȘI COMENTARII	326

ÎN COLECȚIA „MOȘTENIRE” AU APĂRUT:

- Petre V. ȘTEFĂNUCĂ. Folclor și tradiții populare. Ediție în 2 volume (1991)
- Dimitrie RALET. Scrieri alese (1991)
- Iacob NEGRUZZI. Scrieri alese. Ediție în 2 volume (1992)
- Alexandru VLAHUȚĂ. Scrieri alese. Ediție în 2 volume (1992)
- Ioan SLAVICI. Scrieri alese. Ediție în 2 volume (1993)
- Ion NECULCE. Cronica copiată de Ioasaf Luca (1993)
- Alexei MATEEVICI. Opere. Ediție în 2 volume (1993)
- Constantin STAMATI. Scrieri (1993)
- Barbu DELAVRANCEA. Opere alese. Ediție în 2 volume (1994)
- Liviu REBREANU. Opere. Ediție în 2 volume (1994)
- Octavian GOGA. Opere (1994)
- Lucian BLAGA. Opere. Ediție în 2 volume (1995)
- Vasile BOGREA. Opere alese (1998)
- Petre V. ȘTEFĂNUCĂ. Scrieri. Datini și creații populare (2008, 2021)
- Gheorghe V. MADAN. Scrieri. Ediție în 2 volume (2011)
- Ion BUZDUGAN. Scrieri. Ediție în 2 volume (2014)
- Dumitru C. MORUZI. Scrieri. Ediție în 2 volume (2014)
- Leon DONICI. Scrieri. Ediție în 2 volume (2015)
- Alecu RUSSO. Opere (2015)
- Ion Luca CARAGIALE. Opere. Ediție în 3 volume (2015)
- Magda ISANOS. Scrieri (2016, 2017, 2020, 2021)
- Constantin NEGRUZZI. Opere. Ediție în 2 volume (2017)
- Dumitru IOV. Scrieri. Ediție în 2 volume (2017)
- Andrei CIURUNGA. Scrieri (2018)
- Nicolae BĂLCESCU. Opere. Ediție în 2 volume (2018)
- Alexandru ROBOT. Scrieri. Poezie. Proză. Publicistică. Eseu (2018)
- Alexandru ROBOT. Scrieri. Eseu. Publicistică. Cronici. Interviu (2019)

O SINUCIDERE

Zilele acestea, a avut loc în Apus, în „inima lumii” – Paris –, cel din urmă act al unei „drame rusești”, al cărei început a fost în Răsăritul Îndepărtat, în ocnele înghețate ale Siberiei.

Dacă e greu, îndeobște, de a traduce exact o lucrare literară, o poezie, de pildă, păstrându-i toată originalitatea sa, toată culoarea; dacă un străin niciodată nu poate pricepe pe deplin geniul și cugetarea unui scriitor de altă limbă, cum vor putea europenii să pătrundă pe deplin psihologia cu totul particulară a unei drame dintr-o viață atât de străină pentru dânsii?

Trebuie să trăiești viața, s-o simțești tu însuși, pentru ca să înțelegi dramele și tragediile ei. Dar psihologia rusească e tot atât de deosebită de cea europeană ca și bazele politice și economico-sociale ale Rusiei și celelalte Europe!

Cred totuși că această dramă are și un interes general și de aceea îndrăznesc să o desfășor mai pe larg și amănunțit cititorilor „Munciei”.

La 1885, în Varșovia, vechea capitală a Poloniei, după o batjocură de judecată (procesul grupului „Proletariatul”), au fost spânzurați patru oameni, iar șaptesprezece condamnați la muncă silnică. Judecătorii fuseseră aleși dintre militarii „credincioși” și ședințele acestei „curți extraordinare” fuseseră secrete, ca în toate procesele politice din Rusia.

Cu toate că preveniții și condamnații erau ținuți într-o izolare desăvârșită, totuși, în Siberia, deportații politici au găsit chip să comunice între dânsii și să capete mărturisiri prin scris și prin grai – mărturisiri întemeiate pe fapte neîndoielnice –, din care ieșea lămurit că unul din cei ce au luat parte la procesul din Varșovia, *Handelsmann*, a fost condamnat ca trădător de către toți tovarășii săi de proces. *Handelsmann*, pentru slujbele sale aduse guvernului în această afacere, s-a folosit de o însemnată micșorare a pedepsei, așa că, în loc de muncă silnică, a fost trimis în Siberia ca simplu „deportat pe calea administrativă” pe cinci ani. În Siberia, și administrația, și toți deportații ceilalți nu-l considerau decât ca un renegat și trădător; și *Handelsmann* n-a făcut niciun pas care ar fi putut dezminți condamnarea generală. Dimpotrivă, purtarea sa și chipul cum se purta administrația față cu el dovedea[u] și mai mult că cei cari l-au condamnat aveau dreptate.

Între alți deportați politici din Siberia era și un tânăr polon, Ludvig Sawicki, eroul dramei din Paris, care făcea, și el, parte din grupul socialiștilor-revoluționari „Proletariatul”. Dar însemnătatea lui pentru partidă n-a fost descoperită de guvernul rusec și el a fost deportat cu alt prilej și din alte pricini.

Au trecut vreo câțiva ani și *Handelsmann*, împlinindu-și anii de exil, a dispărut nimenea nu știa unde. Sawicki, slărșindu-și și el pedeapsa, s-a dus la Paris să-și continueze studiile, întrerupte prin închisoare și exil. Dar care nu-i fu mirarea când întâlni pe *Handelsmann*, sub masca unui emigrat polonez, *Bronislawski*, dându-se, într-un cerc de emigranți din Rusia, drept revoluționarul cel mai înfocat. Sawicki dădu îndată pe față pe trădătorul mișel, care cu siguranță că acum se ivise aicea în calitate de spion și agent rusec plătit. *Handelsmann* protestă și se prefăcu că este nevinovat și batjocorit pe nedrept. El recunoscu că nu este polonul *Bronislawski*, ci evreul *Handelsmann* și recunoscu, de asemenea, faptul că toți tovarășii săi de proces și exil [i]l priveau ca pe un trădător. Dar el spuse că acuzarea de trădare este neîntemeiată și că purtarea tovarășilor săi față cu dânsul ar avea ca pricină niște ure josnice și personale – deci, spunea *Handelsmann*, afirmările lui Sawicki nu-s decât niște calomnii răutăcioase. În sfârșit, el ceru să se judece chestia de tovarășii emigrați și, punând înaintea ura națională dintre ruși și poloneji, el ceru, ca evreu polonez, să fie judecat de emigranți poloneji.

Sawicki era atât de incredințat de dreptatea cauzei sale, încât n-a stat nicio clipă la îndoială de a primi toate condițiile puse de *Handelsmann*.

Judecătorii, prin urmare (în număr de cinci), au fost aleși dintre emigranții poloneji cari părăsiseră Rusia de mult și cari, negreșit, uitaseră multe din condițiile speciale în care sunt siliți revoluționarii din Rusia să lucreze. Mai mult: juriul n-a fost alcătuit numai din socialiști. Sawicki însă, având încredere nemărginită în dreptatea sa, nu-i puse lui *Handelsmann* nicio pedecă.

La 9 februarie trecut, judecătorii s-au întrunit pentru cercetarea afacerii.

Sawicki și martorii (trei foști deportați la Siberia) au făcut din capul locului următoarea declarație:

„Toate actele în procesele politice fiind secrete și înmormântate în arhivele jandarmeriei politice, nu se pot aduce documente autentice pentru dovedirea trădării într-un asemenea proces. A cere pentru asta acte autentice ar însemna a hotări, în principiu, neputința pedepsirii trădătorilor și a dezarma față cu ei pe revoluționarii credincioși.

Aceasta-i și cauza pentru care revoluționarii din Rusia sunt siliți a se mulțami cu mărturiile celor cari au luat parte la proces ca preveniți.

Pentru chestia de care ne ocupăm aicea, sunt scrisori de-ale tovarășilor de proces ai lui *Handelsmann*, sunt mărturisiri scrise și orale de ale

deportatilor cari au avut prilejul să citească scrisorile (din temnița varșoviana numită „Pavilionul”), acei cari au fost, mai pe urmă, spânzurați sau trimiși la muncă silnică, mulți chiar au vorbit personal cu acești din urma, întâlnindu-i în vreo închisoare. Este, în sfârșit, și un anunț oficial într-un ziar revoluționar rusesc, în care Handelsmann e declarat trădător și renegat.

Din toate aceste se vede lămurit că Handelsmann a fost condamnat pentru trădare de către toți tovarășii săi de proces în unanimitate și că tovarășii săi de exil au recunoscut iarăși cu unanimitate această condamnare, pe care relațiile sale cu administrația siberiană au consfințit-o mai mult.

De aceea Sawicki și martorii roagă pe judecători a se mulțumi numai cu constatarea acestor fapte dovedite și a nu cerceta în fond dacă este bine întemeiată condamnarea lui Handelsmann de către cei acuzați în procesul «Proletariatului», căci ei, martorii, nu pot primi revizuirea hotărârei celor cari, prin toată viața lor plină de abnegație și jertfe și chiar prin moartea lor în furci sau «moartea vie» în minele Siberiei, au dovedit că sunt soldați sinceri și devotați ai revoluției sociale și deci nu-s niște oameni ușori, cari să poată învinovăți pe cineva, fără temei, de o crimă atât de grozavă, ca aceea a trădării. Afară de acestea, o asemenea revizuire nici nu-i cu putință până la publicarea tuturor actelor, lucru ce nu se poate întâmpla decât după o revoluție. Deci condamnarea lui Handelsmann de către tovarășii săi până atunci poate și trebuie să fie decisivă și definitivă.

Altmintrelea, dacă s-ar admite principiul cerut de Handelsmann, s-ar pune în primejdie toată mișcarea revoluționară din Rusia din pricina lipsei de orice garanție împotriva trădătorilor”.

Cu toate acestea, judecătorii înclinau să judece afacerea în fond (după acte autentice ale procesului din Varșovia). Sawicki și martorii protestează și cer ca protestarea lor să se treacă în procesul-verbal. Atunci toți pleacă acasă fără să mai facă ceva. Handelsmann-Bronislawski triumfă, crezând terenul câștigat și duce obrăznicia până la atâta, că prinde pe Sawicki pe stradă și-l pălmuește. Sawicki [i]i zmânțește bățul din mână și-l bate.

După aceasta Sawicki și-a pierdut cumpătul; începu să creadă (după cum spunea tovarășilor săi) că persoana sa devine o pedecă pentru sfârșirea afacerii în chipul dorit, că învinuirile lui Handelsmann cum că la mijloc sunt chestii personale vor fi crezute – căci cine-l va mai crede acum că el nu lucrează din ură personală? El declară în sfârșit că va ști să-și scoată persoana sa din cauză și că judecătorii vor să împedecă revoluția din Rusia.

Întorcându-se acasă, el [i]și regulează hârtiile, trimite o parte din ele la un prieten, sub pretext că așteaptă o percheziție, se închide în casă, scrie câteva rânduri pe două bucățele de hârtie și se otrăvește...

Aceste două bucățele de hârtie, găsite de comisarul de poliție, coprind-deau:

1. „Dragii mei tovarăși, eu nu mă pot purta almintrilea față cu trădătorii. Duceți până la sfârșit ceea ce am început și cercetați persoana lui Handelsmann. Luptați-vă cu toate puterile împotriva principiului primejdios pus de judecător. Mor, căci nu pot trăi când persoana mea începe să fie o pedecă pentru lucrul pentru care am luptat toată viața. Nu credeți că am pierdut încrederea în idealurile noastre, ale tuturor. Trăiască revoluția socială!” – „Dragă mătușă, dragă bunică, iertați-mă că vă supăr, mor. Nu pot mai mult, capul îmi amețește.” (Cele din urmă cuvinte sunt scrise cu o mână tremurătoare, desigur, stricnina începuse să lucreze.)

2. „Ardeți tot ce veți găsi de cuvânt.” (Asta, pesemne, a fost scris mai înainte.)

Acest sfârșit dureros a pricinuit o mișcare în opinia publică împotriva lui Handelsmann. Bătrânul revoluționar rus P.L. Lavrov publică o scrisoare, prin care arată lămurit că toți socialiștii ruși nu pot decât să împărtășească chipul de a vedea al lui Sawicki față cu Handelsmann. Presa franceză a arătat foarte mare băgare de samă și a publicat o mulțime de articole în sensul dorit, afară poate de unul sau două ziare. Handelsmann a fost nimicit cu desăvârșire, a fost dat afară de la banca unde era funcționar, precum și de la redacția ziarului „Union” și, cu toate simpatiile guvernului republican pentru guvernul țarului, el a fost silit să părăsească Franța. Chiar prietenii săi cei mai buni i-au arătat ușa.

Prin moartea sa, Sawicki și-a ajuns scopul. Și înmormântarea fu o strălucită încununare a izbândeii sale.

Sicriul a fost împodobit cu o mulțime de coroane (de la „Socialiști poloneji și ruși uniți”, de la „colegii de exil în Siberia”, de la „studenți”, „studente”, „prietenii” etc., etc.). La mormânt au fost rostite cuvântări călduroase de către Lavrov și alți emigranți ruși, de un polon, de delegatul profesorilor Facultății de Medicină (a[1] căreia student fusese Sawicki); mulți profesori au trimis scrisori prin care arătau simpatiile lor; a vorbit și un delegat al grupului studenților socialiști francezi. Aceștia au venit cu steagul lor roș, ceea ce a produs un mare efect.

În jurul acestui mormânt abia închis s-au unit toți socialiștii ruși și poloni în simțiminte de indignare împotriva mișelului trădător și de admirație pentru credinciosul revoluționar.

O tristă izbândă...

Sfârșesc cu vreo câteva note biografice.

Ludwig A. Sawicki s-a născut în Kowno în aprilie 1863 într-o familie bogată din nobilimea polonă. Rămânând de timpuriu orfan, fu crescut de o mătușă a sa. Studiile de liceu le-a sfârșit în Varșovia și tot acolo a intrat

în Universitatea la Facultatea de Drept. Chiar în anul întâi el începu să aibă legături strânse cu capii revoluționarilor-socialiști din Polonia, uniți în grupul „Proletariat” (de pildă cu Warsynski) și cu cari făcea propagandă între lucrători. În 1884 fu arestat (însă legăturile sale cu „Proletariatul” n-au fost descoperite, cum am zis, și arestarea sa a fost pricinuită de o neînsemnată „afacere studentească”, și, după un an de închisoare preventivă, deportat pe cale administrativă pe cinci ani la Siberia.

Împlinindu-și pedeapsa și nemaiputând trăi în patrie din pricina prigonirilor neîncetate, el plecă la Paris și intră la Facultatea de Medicină, pe care nu o părăsi până la moartea-i pripită, 15 februarie trecut.

Izbânzile lui ca student erau strălucite și făgăduiau mult pentru viitor. Profesorul de anatomie, ilustrul Faraboluf (care a și trimis o scrisoare cu un delegat la înmormântare) [i]i dăduse voie să lucreze în laboratorul său privat – o mare distincție pentru un student; el a lucrat și cu profesorul de histologie Duval.

Ca persoană morală, el atrăgea inimile tuturor cari-l cunoșteau. Caracter nobil și cinstit până la susceptibilitate, el era un adevărat tip de ceea ce se cheamă *rigorist*. Revoluționarilor el nu le îngăduia nicio abatere cât de mică de la cererile celui mai curat ideal moral, spunând că ei sunt datori a îndeplini în viața lor înalta morală socialistă. Cea mai neînsemnată greșeală în purtarea tovarășilor de luptă, cea mai neînsemnată călcare a conștiinței [i]i revoltau.

Cel ce scrie aceste rânduri a avut prilej de a cunoaște personal pe L.A. Sawicki și va păstra pentru totdeauna icoana luminoasă a acestui luptător credincios, care era „prea bun pentru lumea asta”.

Văzându-l, înțelegeai cum a putut să zică un american că revoluționarii ruși nu-s oameni ordinari, nici nu-s eroi de clișeu, ci niște urieși, niște titani (Rae, *The Contemporary Socialism*, New York, 1884) sau, cum a zis un englez (Belfort-Bax, *The Ethics of Socialism*, London, 1890), că europenii de astăzi n-au de ce să caute idealul lor moral la începutul erei noastre în Palestina, dar mai degrabă și mai bine în zilele noastre, mai departe, la Răsărit, în fundul Siberiei înghețate.

Fie-ți țărna ușoară, prietene!

SOCIALIȘTII ȘI MIȘCAREA NAȚIONALĂ

Când o mișcare ca acea națională e atât de largă și întinsă, că cuprinde toate păturile sociale, începând de la țărani (cel puțin în Transilvania) și sfârșind cu miniștrii (iarăși, cel puțin „foști”), se înțelege de la sine că nu

toți cei ce intră în această mișcare o fac împinși de aceleași interese. Putem înțelege și admite în această privință toate divergențele posibile. Ceea ce însă pricepem cu greu este faptul ca un partid să ia față cu această mișcare o pozițiune absolut negativă, ba chiar vrăjmașă.

Noi nu suntem dintre cei cari să nu vadă în socialiștii români decât niște nebuni, fantaziști sau speculanți, fără niciun rost în țara asta. „Evenimentul”, într-un șir de articole, a dezvoltat chiar ideea alianței între liberali și socialiști. De altminterile, punctul de vedere național-liberal asupra socialismului în genere este cunoscut de toți și noi nu ne propunem, pentru momentul de față, ca scop discuția asupra principiilor sale. Din contra, presupunem – ca să localizăm discuția – că principiile socialiste sunt adevărul pur. Și cu toate acestea, nu înțelegem cum aceste principii pot justifica atitudinea răuvoitoare a socialiștilor noștri față cu mișcarea națională.

Principiile socialiste, în ceea ce privește chestia noastră, se poate [pot] exprima în câteva cuvinte:

1. În societatea actuală domnește lupta de clase.
2. Muncitorii din toate țările au interese comune, ei sunt frați între dânșii și vrăjmași de moarte ai tuturor claselor burgheze. Astfel, muncitorul român e frate cu cel maghiar și dușman al burghezului român și viceversa.
3. Tot ce fac clasele burgheze fac în interesul lor propriu, și nu în cel al muncitorilor.

După cum am zis, nu vom discuta aceste principii.

Însă, mai întâi: dacă un guvern oarecare vra cu forța să deznaționalizeze un popor de trei milioane și comite pentru acest scop o mulțime de acte de violență, de nedreptăți, de fărâdelegi, impun oare principiile socialiste indiferența față cu aceste fapte? Socialiștii engleji, împreună cu alți cetățeni engleji, au protestat contra persecuțiilor evreilor în Rusia, socialistul Burns a înfierat în ședința *County Concil*-ului din Londra purtarea lui Stanley față cu negrii din Africa Centrală, iar socialiștii germani au vestejit în Reichstag procedurile căpitanului Mismann (guvernator) în Africa de Sud. Au oare românii transilvăneni mai puțin drept la atențiunea socialiștilor români de dincoace decât evreii ruși și negrii la acea a socialiștilor engleji și germani? Socialiștii români, în mai multe întruniri, au protestat energic contra purtării mișeștii a maiorului Cocca și contra atitudinii puțin lăudabile a guvernului nostru în această afacere față cu d. A.V. Beldiman, deși, desigur, d-sa nu e nici proletar, nici socialist. Sunt oare cele ce face guvernul unguresc fapte mai puțin revoltătoare decât palmele date de maiorul Cocca?... Și credem că, dacă socialiștii români ar protesta contra celor ce se petrec în Ungaria, asta n-ar jigni deloc pe muncitorii unguri, căci, cum o zic și socialiștii, nu muncitorii, ca clasă, sunt aci de vină.

Însă să lasăm astăzi o parte, să nu ni se zică că facem șicane de detalii și vom lăsa chestia națională în întregimea ei.

Ni se va zice că socialismul adevărat nu poate să fie decât *internațional*. Așa este. Însă ce înseamnă internaționalismul acesta? Credem că ideea de înfrățire a tuturor popoarelor, unirea lor într-o familie pacinică și muncitoare și nicidecum dispreț sau indiferență pentru gruparea etnică căreia aparții.

Omenirea de astăzi, împărțită într-o multitudine de națiuni, este produsul unei lungi evoluțiuni și aceste particularități intelectuale și psihologice, în genere, care deosebesc o națiune de alta, ca un tip etnic particular¹ și între care limba ocupă primul rang, vor putea să dispară (dacă vor putea și mai ales dacă *trebuie* să dispară) iarăși numai prin o evoluțiune foarte lungă și foarte lentă, după veacuri și veacuri.

Până atunci, a lucra pentru omenire, pentru progresul omenesc, înseamnă a lucra în sensul unui popor determinat și pentru el.

Mai mult ceva. Niciun luptător politic cu idei înaintate, niciun novator nu poate lucra conducându-se de singura rațiune, fără un sentiment puternic, dominant. Intellectul dă direcțiunea acțiunilor noastre, *ne conduce*, însă sentimentele sunt ceea ce *ne împinge* la activitate, ele sunt resortul oricărui act, intelectul li servește lor². Și sentimentul, fără care nu poate fi niciun novator sincer, niciun luptător devotat, este *iubirea de oameni*. Ce înseamnă însă *a iubi omenirea*. „Omenirea” este o noțiune abstractă, un ce nesesizabil, materialul pentru construirea căruia a dat un hotentot alături cu un Giordano Bruno, Newton sau Karl Marx. *De aceea iubirea omenirii nu se poate manifesta decât prin iubirea oamenilor concreți care te înconjoară, prin iubirea poporului care te-a produs din sânul său.*

Când cineva zice că iubește *omenirea* fără ca să iubească niciun *popor* determinat, desigur că e un ipocrit și, în cazul cel mai favorabil, un ambițios. Ambițiunea însă când nu e căptușită de un devotament sincer și adânc pentru cauza poporului este un sentiment foarte primejdios: astăzi ea va inspira unui individ veleitatea de a fi „mântuitorul lumii”, iar dacă „nu

merge” astfel, mâne îl va împinge să alerge după un portofoliu ministerial, neoprinde-se înaintea trădării fraților săi de luptă și lingușirii celei mai mârșave. Doamne, câte exemple de ast fel s-au văzut!...

Și socialiștii nu se pot dispensa de iubirea pentru poporul lor. Desigur că fapte ca acele ce se petrec uneori în Franția și la noi între socialiști sunt o abatere trecătoare, o eclipsă momentană a adevăratului internaționalism. Suntem bucuroși că tocmai acum putem să ne folosim de cuvintele unuia din conducătorii socialiștilor francezi, a lui *Jules Guesde*, păreriile cărui coincid cu cele zise de noi:

„Strigătul: *trăiască internaționala!* – zice el – nu poate însemna: *jos Franția!* sau: *jos Germania!* sau: *jos cutare ori cutare națiune!*... – *Ideea de patrie nu e câtuși de puțin atinsă de acel internaționalism care, văzând deja războaie civile în războaiele zise străine, între patrii și patrii, nu are altceva în vedere decât să domnească printre națiuni pacea...* Fiind internaționaliști sau lăudându-se că sunt, *socialiștii franceji nu încetează de a fi franceji, precum nici socialiștii germani nu încetează de a fi germani. Ei nu părăsesc, nici nu jertfesc aglomerațiunile naționale cărora aparțin; dimpotrivă, urmăresc în comun bunul lor trai și liberarea lor...* S-a mai pretins că în cazul când Franția ar fi iar în primejdie, socialiștii nu și-ar face datoria; și... s-a instruit de mai înainte procesul nostru de trădare. – Cu toate acestea mi se pare, și poate că nu sunt singurul, că frații noștri mai mari, comunarzii de la 1871, au fost cei dintâi cari și-au plătit la Montretont și aiurea datoria către patrie. Un asemenea trecut e de ajuns ca să ne apere în contra unor ipoteze pe atât de injurioase, pe cât îs de gratuite”¹.

În numărul viitor vom continua.

II

Se poate obiecta că datoria de a iubi poporul nostru nu ne dovedește încă că trebuie să privim cu ochii buni mișcarea noastră națională, care n-are nicio analogie cu mișcările susținute de socialiștii *germani, engleji, franceji* etc.

N-are nicio analogie, așa este. Însă ne permitem să amintim un adevăr elementar. Cei ce vor să realizeze un ideal oarecare sunt obligați a se adapta condițiunilor speciale ale mediului în care lucrează.

Tactica oamenilor cari au aceleași idei și idealuri poate, deci, după împrejurări, să se deosebească mult. Un socialist german, transportat în Africa

¹ Asemenea, citația finală din articolul precedent e luată din ziarul „Adevărul” (no 1601, de la 5 august 1893), care a reprodus-o din „Figaro”. [Nota apare, într-adevăr, în numărul următor (156), după o *Rectificare* (Errata).]

...culturală, desigur că și lucră acolo, cu desăvârșire altfel decât în Germania, și să nu se potă să patăscă, cu toate acestea, idealul său. Și se poate că cel întâi lucru pe care el l-ar face acolo – dacă n-ar voi să șeadă cu mâinile încrucișate – va fi inventarea unui alfabet sau chiar... confecționarea pantalonilor pentru negrii săi prieteni. Asta nu e o simplă glumă. Desigur că socialiștii cei mai sinceri și devotați în toată lumea sunt cei ruși, cărora adese li se întâmplă de a fi transportați în mijlocul unor popoare sălbatice din nordul Siberiei. Și cei care au cetit măcar cartea americanului George Kennan (dânsul a trăit vro trei luni în Siberia), pot zice că ocupația acestor socialiști acolo seamănă mult cu inventarea pantalonilor...

Fără contestare, românii stau necomparabil mai sus decât niște oasteaci sau hotenfoți (deși Emil de Laveley zice că casele țăranilor români îi aduc aminte locuințele sălbaticilor din Africa Centrală). Cetitorii „Evenimentului” știu că noi nu suntem dintre *acei cari ar nega dreptul* de existență partidului socialist român. Însă nu putem să nu insistăm asupra diferenței ce există din punctul de vedere *cultural* între România și Germania, de exemplu, unde s-a născut socialismul științific. Acolo socialiștii au găsit o cultură veche și puternică, o literatură bogată și frumoasă, o populație în care numai vro 24 dintr-o mie nu știe [știi] carte, cu o deprindere de a ceti rară. Iar cultura noastră e din cele mai primitive, literatura abia începe a se dezvolta și cu greu, căci *dintr-o sută știu carte abea 18* (în această privință, stăm mai rău chiar decât Rusia și Serbia!) și acei citesc atât de puțin, că chiar într-un oraș ca Iași – a doua capitală a țării – nu există nicio bibliotecă „publică”!... (cea universitară nu poate conta, pentru că e pur științifică și nu e accesibilă tuturor). Socialiștii germani nici n-au putut să se gândească – cum nu se gândește la necesitatea aerului cel ce-l are îndeajuns – la multe la care românii sunt datori a se gândi. Socialiștii germani ieu cultura lor națională ca fapt, gata, se folosesc de ea ca de o armă de luptă, la noi ea este un ce încă de dorit și de dobândit.

Dacă e dovedită și chiar evidentă necesitatea dezvoltării culturale, nu mai puțin vădit este că, cât timp există diferite popoare în care la 1 000 sau chiar 10 000 numai unul știe și o altă limbă decât cea maternă, o cultură poate fi asimilată numai atunci când [e] așa să zicem *tradusă* în cea limbă, adică este *națională*. O vieață națională intensivă și bogată este chiar o condițiune *sine qua non* unei asemenea culturi. Aicea-i și însemnătatea mișcării naționale și tocmai pentru noi mai mult decât pentru românii subjugăți. Dacă mai mult de jumătatea poporului român trăiește în afară de hotarele României, se înțelege de la sine că dezvoltarea noastră culturală nu poate să nu depindă de starea culturală a românilor de peste hotare. Numai o inocență perfectă în istorie nu știe rolul care au jucat, de exemplu,

transilvănenii în propășirea noastră culturală. Și altfel nu poate fi și în viitor – a lovi în ei înseamnă a lovi în noi, în cultura noastră, a împiedica dezvoltarea ei.

În ultimul no. al „Muncei”, d. *Noir* zice că muncitorii români din Transilvania sunt mai mult apăsați de exploatarea economică decât prin faptul că se schimbă numele satelor românești. Desigur, faptul acesta în sine, luat izolat, e de puțină însemnătate. Însă el nu e decât un mic inel în întregul plan de deznaționalizare. Și-l rugăm pe d. *Noir* să binevoiască a gândi un moment ce s-ascunde sub acest cuvânt: „*deznaționalizare*” din punctul de vedere cel mai obiectiv, fără chiar să luăm în considerare sentimentul patriotic. Deznaționalizarea înseamnă oprirea pentru un timp îndelungat a oricărui progres, căci e mai greu a măcina un popor decât grăunțele, astfel ca din români să iasă unguri. Trebuie să treacă sute de ani până ce numai se va uita limba maternă și se va învăța una străină. Și pierderea limbei încă nu atrage numaidecât deznaționalizarea imediată (irlandezii, d.e., nu știu deja altă limbă decât cea engleză și cât de viu, cu toate acestea, e la dânsii sentimentul național și acum!), trebuie încă să fie chiar schimbat acel mod particular de a simți și de a gândi, care deosebește o națiune. Și tot timpul acesta nu poate fi vorba de o propășire activă și reală, pentru că toate forțele vii ale poporului vor trebui să se cheltuiască pentru această transformare; tot timpul acesta, cultura deznaționalizatorilor nu va fi încă accesibilă, iar cea proprie va suferi un proces de descompunere. Se vede că d. *Noir* niciodată n-a fost în Basarabia, ca să vadă în acțiune o politică de deznaționalizare, fără nicio pedică, fără niciun frâu, să vadă la ce stare de îndobitocire absolută poate fi redus prin această politică un popor, a cărui stare economică e poate de două ori mai bună decât cea a țăranului din România. El ar vedea atunci că centrul de gravitate nu stă în aceea că din „Noua Suliță” s-a făcut „Novo Selița” (Satul Nou) și din „Bălți” – „Bielita” (Albușuri!)! Și în numele cărui drept se împune o asemenea degradare, această reducere de om la animal? Și noi să rămânem indiferenți față cu dânsa? Chiar când prin aceasta se împiedică cultura noastră proprie? Nu credem că orice ideal progresist ar putea să ceară acest lucru, fără să mai relevăm aci dreptul fiecărui popor de a se stăpâni și de a se cârmui pe sine însuși.

În numărul viitor vom arăta că cele spuse de noi nu pot contrazice întru nimic principiile socialiste.

III

Toate cele zise de noi nu pot contrazice întru nemica principiile socialiste, pentru că – mai întâi – mișcarea cultural-națională nu poate și nu

¹ Vd. în această privință statistica publicată zilele trecute în „Evenimentul” no 149.

trebuie să fie îndreptată în contra claselor muncitoare din Ungaria, Rusia etc.

Dacă se găsesse indivizi cari gândesc altfel, ei într-adevăr dovedesc puțină pricepere și e dreptul socialiștilor de a o arăta.

Pe urmă, ea nu compromite deloc teoria socialistă a luptei de clase, pentru că, chiar dacă presupunem că-i adevărat că burghezia face totul pentru sine și nimic pentru clasele muncitoare, deci, și în mișcarea națională, ea urmărește scopurile sale proprii – nu e mai puțin adevărat, după aceeași teorie, că proletarii sunt moștenitorii direcți ai burgheziei, că ei se vor folosi de toate fructele civilizației și culturai produse de dânsa. Și omenirea datorește mult în această privință „burgheziei infame”. Ea a creat pretutindenea cultura generală, progresul tehnic etc. Deși ea a urmărit scopurile sale, fără cele făcute de dânsa nu s-ar fi putut ivi și proletariatul organizat. Aici putem chiar găsi un sprijin în cuvintele lui *Bebel*, unul din căpităniile [sic] partidului socialist german, rostite de curând în Reichstag (cu ocazia discuției „despre statul viitor”, la care și trămitem pe cetitorii noștri, dacă doresc amănuntele).

Mai mult ceva. Ca „burghezi infami” ce suntem, ne permitem a-i lua apărarea, fără, credem, ca socialiștii să poată a ni imputa ceva pentru aceasta. Burghezia a dat pretutindenea partidului socialist pe conducătorii lui cei mai marcanți. Dacă socialiștii pot susține că burghezia, ca clasă, urmărește totdeauna foloasele ei proprii, ei nu pot nega că *burghezi izolați*

pot să se devoteze cauzei poporului; chiar când ei, dintr-o cauză oarecare, nu împărtășesc idei socialiste (rămânând socialiștilor dreptul de a afirma că aceasta se poate întâmpla numai cu oameni proști sau incuți). Asta se întâmpla chiar în Anglia, unde lupta e mult mai înăspriță și conștiința de clasă mult mai dezvoltată, ca într-o țară capitalistă *par excellence*, decât la noi. E de ajuns să cităm pe profesorul *Ruskin* și, mai ales, pe *Toynbee* (fondatorul vestitului *Toynbeehall*), care și-a sacrificat și vieța în dorința de a servi cele mai inferioare pături ale populației din Londra. Credem că nimeni nu va contesta devotamentul lor sincer și nemărginit pentru popor, deși ei n-au fost socialiști. (Curente asemănătoare se află și în alte țări, de exemplu cel al „eticilor” în Germania, fără să mai vorbim de „poporaniști” în Rusia.) Nu numai acei burghezi cari au devenit socialiști au monopolul de o iubire sinceră și devotată pentru poporul lor (asta se înțelege de la sine, pentru că înainte de a deveni socialist, un burghez trebuie să fi avut aceleași sentimente, fără să capete încă ideile socialiste; altul poate să nu le capete niciodată și noi contestăm dreptul de a suspecta sentimentele sale, numai din cauza asta). Numărul acestor burghezi în România este, credem, destul de mare, ca ei să poată da mișcării naționale un caracter, așa să zicem, *poporanist*, sacrificându-și forțele intereselor poporului nostru.

Ni se poate zice că partidul socialist, *ca atare*, nu poate participa la mișcarea națională, pentru că are mult de lucru cu totul de alt soi și de cea mai mare importanță, care îi absoarbe toată activitatea. Răspundem că și nici un alt partid la noi, ca atare, nu participă și nu poate participa la această mișcare, fiindcă scopurile pentru care se formează partidele politice sunt cu totul alte. Deci nu se poate cere asta de la partidul socialist. Ceea ce însă noi am dorit să dovedim este că socialiștii *nu trebuie să fie contra* acestei mișcări ca uneia ce poate aduce foloase mari întregului popor românesc. Să judece alții dacă am putut-o dovedi.

Aicea trebuie să spunem că se pot aduce două argumente serioase contra mișcării naționale:

1. Că ea poate să compromită alipirea României la Tripla Alianță, făcând astfel jocul țarismului rusesc, care amenință viitorul Europei civilizate întregi, ca și cel al neamului nostru.

2. Că până acuma s-a făcut prea puțin pentru cultura poporului în hotarele României; astfel, mișcarea pentru „unitatea culturală a tuturilor românilor” a fost prea unilaterală și superficială (dacă vom lăsa la o parte încercările d-lui Dobrescu-Argeș etc.).

Despre aceasta vom vorbi altădată, mărgininu-ne acum numai cu relevarea faptului că aceste argumente nu zic nemica contra mișcării naționale

¹ D. Noir se supără că studenții ieșeni, în telegrama lor de protestare adresată d-rului Rațiu, întrebuințează expresiunea „burghezia ungurească”. Noi nu știm pentru ce au făcut-o aceasta studenții; poate e un simplu *lapsus calami*, poate ei au reproduș numai pur și simplu expresiunea *sublimată* în toate corespondențele și telegramele „Tribunei”, desigur bine informate, despre turburările din Turda. De altminterile, faptul că aceste turburări se conduc de *burghezimea* ungurească nu poate fi tăgăduit. În orice caz, e absurd să se ceară de la studenții ieșeni, ca și de la noi ceștialalți „burgheji infami”, ca noi, pentru că nu putem să nu recunoaștem faptul cum este, să arborăm drapelul roș. D. Noir nu poate să o ceară aceasta, chiar dacă ne arată că socialiștii unguri ar dori să dea autonomia Transilvaniei. Mai mult ceva, faptul acesta n-ar putea da niciun temei socialiștilor români să vrăjmășească mișcarea națională, pentru că ea urmărește un scop care intră... și în programul socialiștilor! Precum, d.e. și socialiștii ruși nu vrăjmășesc mișcarea revoluționară liberală în Rusia, pentru că emanciparea politică intră și în programul lor, din contra, tocmai faptul acesta îi silesc [sic] să o sprijinească. Pe urmă, îndrăznim să-l întrebăm pe d. Noir cum gândește d-sa: ce va izbuti mai degrabă socialismul în Ungaria sau mișcarea națională în Transilvania? Ni se pare că în această privință nu mai poate fi nicio îndoială. Ce temei dar poate exista pentru a vrăjmăși o mișcare, care va aduce mai degrabă oarecare înlesniri pentru populația română din Ungaria (afară de aceasta, va avea o influență mare, cum am arătat în text, asupra dezvoltării culturale a întregului neam românesc). Aceste înlesniri nu se pot tăgădii și noi putem aci să ne sprijinim pe cuvintele publicistului german *Kautsky*, al cărui marxism ortodox nimeni nu-l va pune la îndoială. Într-o recenziune asupra *Replici*, dânsul zice că apăsarea națională, desigur, *înăspreste mult exploatarea economică în Transilvania*. (Din nefericire, noi n-avem la îndămână no. revistei „Die neue Zeit”, în care a fost publicată această recenziune, însă răspundem pentru exactitatea celor zise). Nu trebuie să uităm și faptul că în Transilvania nu există burghezie capitalistă, adică burghezia propriu-zisă română. ! (Vd. în această privință articolul menționat mai jos în text *Iridenta română*.) A zice în asemenea condițiuni celor ce sufar procedurile de deznaționalizare „asteptăți, răbdați până la victoria definitivă a socialiștilor unguri sau ruși” însemnează a manifesta cruzimea celui care nu suferă pe spatele sale unor experimente de âst soi.